

Хальмг таньгъчин селанă эдл-аху ѳсклгънă зăрм тѳрмүд

Мана крайин экономикт Хальмг таньгъчин селанă эдл-аху зѳвър хувинь ээлдженă. Цуг хѳддин хорн процентнь Хальмг таньгъчд баянă. Нидн джил Хальмг таньгъчин колхозмуд болн совхозмуд 78,3 миньгън центнер ноос болн 184,8 миньгън центнер мах государствд орулдж ѳвг. Энн тегдд крайин цуг орулдж ѳсн ноосна 25,2 процент, махна—15 процент таньгъч орулдж ѳсн болдж гарчана.

Эдл-ахун гол халхнь—мал ѳсклгън болджана. Тингчкăд тань хойр зүсн хаалгъта—хон, икнькнь торгън нооста болн каракуль тохмта хѳд, малнь болхла нер гарсн хальмг тохмта махна мал. Тоогъарнь болхла 60 процентнь торгън нооста хѳд (икнькнь „Советский меринос“ тохмта), 20 процентнь джѳдлн нооста (торгън нооста тохмас гарсн), наадкснь шүрүн ноостн (нургълдж каракуль тохмта). Кесг колхозмуд болн совхозмуд эл-таврин продукцин цуг оругъс 80—90 процентнь хѳд болн махна мал ѳсклгънăс авчана. Хальмг таньгъчин селанă эдл-аху эн цагин техникър теткгвд, тегд ул дамшлгта болн олзта болджана.

Болв, мал ѳсклгънă голлгч дкин ѳслтин эв-аргъин кѳр-үг кудан олзлгддяхш. Нй-ар хѳдѳс хусрньгъс олт болн хѳд хургълулгъчла болн зунн ганьгд хургъчин гару ик болдж, хѳднă то икдлгънд харшлган кургънă. Нидн джил „Кировский“ совхоз зун хѳн болгънас зуг 79 хургъд авб. Күч-кѳлснă производителъносиг ѳдм аштагъар болн бйах эв-аргъг чикднь олзлдж, наукин кудттиг болн ѳмн нурт йовх улсин дамшлтиг ѳргнър олзлдж 100 гектар газр болгъна тоод малас болн газрас авдг эдл-уушиг улм икдлгълдж, тегднă унинь багърулхми гидж селанă эдл-аху дѳдлг улсин ѳмн партъ болн правительств тѳр тавла.

Шилнь нег зүсн мал ѳсклгиг диллдж, талдан дѳннгч немр халхиг чикър тоолдж олзлхла хѳд болн махна мал ѳсклж болджана.

Эдл-ахун болн газр усна кѳрнъгинь чикър олзлхла таньгъчин букл районмудин эдл-аху нег халхар ѳсклж, бйах кѳрнъгиг куццднь олзлдж болхмн.

Сарпинск, Приозерн, Целинн, Юстинск, Яшкульск районр нургълдж хѳд болн махна малмуд ѳсклхнă. Тегд хѳд болн үкр малмуд ѳсклгънлă хамань эдл-ахун дѳннгч немр халхиг зерглүлдж ѳскл Сергтă. Улгүрлхд, буудан эдл-аху, тәрмр ѳс тәрлгъг делгүлдж батлхла малин хот-хол элвгъхд эн ул болх зѳвгă. Дѳннгч халх темс, зер-земш тәрэд ургъадж болн саалин үкрмуд ѳсклж болджана.

Саалин үкрмуд, зер-земш, темсн дорд-ар үзг тал бйах районд дѳннгч халх болхла, деед-ѳмн үзг тал бйах Яшалтинск, Западн, Приютненск районр газрнь чиг элвгтă болсн учрар зер-земш, темс тәрэд ургъадж ик эдл-уш авна. Махна хальмг тохмта мал болн торгън нооста хѳд тань-

гъчин цуг районр ѳсклгнă. Эдн үвтин кинтиг, хагсуг йир гингнър даана, хот голджахмн уга, хол хаалгъд муурхш, ташр снн идггг газр шулу-гъар таргълдж снн шимтă болн ѳбкгт мах ѳгнă.

Каракульск тохмта хѳд нургълдж Юстинск районд ѳсклгнă. Каракульск тохмта хѳд ѳлстă, кинтиг, идг тагу болн усар хятър Юстинск теегт дегд идждлăд батрсн хѳд болджана. Каракульск хѳдѳс снн хуръс болн үс саадж, тер хѳднă уснас эзгг кедж авгана. Иим бйадлтă газрт каракульск тохмта хѳднăс талдан хѳд ѳсклдж керг уга.

Голлгч эдл-аху ѳсклгън чикър темдгдлж, терүгнн немр болн дѳннгч эдл-ахун халхла ирцүлдж, ѳсклж-ѳргдүлдж кесг совхозмуд заалж келдж болхмн. Эднă тоод 4-ч, 107-ч номертă болн нань чигн совхозмуд бйанă.

Ямарн эдл-аху ѳскл болна, энунăс иштă тәрă тәрлгънă газрин структур кергх зѳвтă.

Таньгъчин кесг олт колхозмуд болн совхозмуд селанă эдл-ахун тәрсн культурасн йир багъ ургъц авдг учрар, ѳсклж йовх малмудт элвг күрмър ѳсв, солол, шимтă болн концентрат хот-хоолар куццнь теткдѳхмн уга. Улгүрлхд, Сарпинск, Приозерн, Юстинск районр арва болн буудă йир ик газрт хаврар тәрнă, тернь бйарн газрин болн климатическ бйадл болхла, нампар тәрсн цагън буудăгъс, хар буудăгъс болн соргогъс багъ ургъц ѳгнă. Хагсу джилмудт нампар тәрсн тәрәнă гарцнь болн ѳслтнь му болна, кемр тним цагла хаврар тәрдж цагън буудăг болн арваг ѳбдт курм чиньггъгър тәрх зѳвтă.

Ергениск ѳдмд бйах снн чингтă газрин ѳмн үзгин икньк колхозмуд болн совхозмуд сүл цагин эргцд ичмă тәрхн урурхав, Тер хоорнд Элистинск сортучасткин олт джилă дамшлтар авад халăхлă, хаврт тәрдж ичмән бйарн газрт шулу-гъар болгд культур, дакад эн газрин кѳрснд му биш ургъц ѳгнă. „спарган“ болн „кубанец“ гидг буудă йир саянър ургълт ѳгнă.

Западн, Яшалтинск болн Приютненск районин колхозмуд, совхозмуд сүл джилмудт эрдни-шишă тәрэд ургъадж авд болхав. Нам эн районр чигн эрдни-шишă му биш ургъц ѳгнă. Болв, энүг тәрхләрн (худжрнь уга зузан кѳрстă) газрт тәрлж, ухан-седклан ѳгч, агротехникиг чикър олзлдж, цаг ѳдринь медлж тәрх кергтă.

4-ч, 107-ч болн 112-ч номертă совхозмуд нидн джил эрдни-шишăгъс йир снн ургъц авчав. Увлин цагт малдан ѳгх снн силосар болн концентратар теткгвд.

Селанă эдл-ахун зәрм кѳдлчнр эрдни-шишăгъс снн чинртă буудă болн кѳкър болдж авсн шимтă хот авч болшго гигъад, хаджгър тоолдж билă. Болв, деер келгдсн эдл-ахун дамшлтиг авад халăхлă, эрдни-шишă тәрдж болх бйагъхă нам түүг эрк биш тәрх кергтнь ил медлгв. Хальмг таньгъчин газрт эрдни-шишă зуг кѳк

шимтă хот ѳгхăс биш початк ѳгхн уга гигад хаджгър тоолсна учрар эн эрдни-шишă тәрлгънă кѳдлмшиг бүрлăм-джтă саянър кел уга бйаснд ик ургъц ургълж, күцц болад уга бйаллнь болн джегд болсн цагтнь початкгагъар хуралж авдгд уга бйасмн.

Сорго гидг культур хагсуг йир саянър даадг унтă культур, эн буудă болн кѳк ѳсв йир икър ѳдг культур болджана. Болв энүг учртан авлго бйагъхнă. Элистинск сортучасткин дѳрвн джилă дигър тоолхла, нег гектар тәрсн газрас 8 центнер буудă авб. Амгăхн сорта тәрсн культурас 12-15 тонн кѳк ѳсв нег гектарс хуралж авб.

Яшкульск, Приозерн болн Сарпинск районин колхозмудар болн совхозмудар малин хот батлхин тѳлăд хар буудă йир ик чинр зүүдженă. Сүл гурвн джилн дамшлтиг авад халăхлă, эн культур нег гектар тәрсн газрас 8—12 центнер ѳсв, 80-120 центнер силос, 60-80 центнер кѳк хот ѳгнă.

Тегд Хальмг таньгъчин икньк колхозмудин болн совхозмудин тәрх газрин структур хаврар тәрдж цагън буудă тәрх бйагъхă, эрдни-шишă, сорго, хар буудă ачга орм эзлх зѳвтă.

Сүл джилмудт тәрмр ѳсв тәрдж авлгъг учртан авлго билă. Люцерн гидг культурас гарсн ѳсн ик күчтă болн шимтă хот. Люцерн ѳсн хургъгт, тугълмудт цань уга күчтă хот болджана. Урд цагт таньгъчин эдл-ахуд эн культур зѳвър ик газрт тәрдж бйасмн. Болв, сүл цагт эн культуриг севооборотас шахад гаргъкв. Хальмг таньгъчин теегт люцерниг тәрдж болхмн. Элистинск сортучасткин дигър авад халăхлă, сүл 8 джилн туршарт нег гектар тәрсн люцернас 8 центнер ѳсв, зәрм ургъцта джилмудт 15—17 центнер ѳсв хуралж авдгд бйасмн.

Хальмг таньгъчд суданск гидг тәрмр ѳсн йир саянър ургъна. Эврән ургъгд ногъанд орхнь эн тәрмр ѳснă ургъцнь ик болна. Элистинск сортучасткин олт джилă дамшлтар болхла, люцерниг болн суданск тәрмр ногъаг дора газрар тәрдж авлгън ил медлджанă.

Шимтă хот деер немр кедж тарсв болн хавг тәрхлă йир чинртă болх зѳвтă.

Колхоз болн совхоз бѳлгн тәрх газринь структуриг халăлдж, ямарн культур тәрх болна теругинь шуудж авад, эврән тәрэд ургъадж авсн хотар куццднь малиг теткх кергтă.

Хальмг таньгъчин икньк районр тәрх газрин структурар 40 процент буудă, 2 процент техникеск культур (нургълдж горчиц), 2,9 процент темс—багц, 55 процент малин хот-хоолин культур, дакад намрин тәрэг цевр парар тәрхлă снн болх зѳвтă.

Нег болн олт джилă тәрмр ѳсв тәрлгъг эдл-ахус цааранднь икдүлхлă, турун цагт энунă экнь олду уга күчр болад бйах. Хагсу гань дару-дарунь болсн цагт эврән тәрэд ургъадж авсн экър куццднь теткж чадшго болджана. Тегд эврән бийсн тәрмр ѳснă экър теткхин тѳлă Западн болн эн района халжуд бйасн эдл-ахун газрт тусльн тәрх экин буудă тәрэд ургъадж авх ик чинртă тѳр болджана.

Хальмг таньгъчиг усар теткгън йир чинртă болджана. Таньгъчин ѳмн-үзг тал бйах нуурмуд нургълдж гашун. Энд газрин усн багъ, бйахла тер усиг мал уухш, ташр тер усар газриг теткж болшго. Зунин цагт уудг худгудин айгăхн усн багърад, зәрм худгуд ширгджен одна. Амгăхн усн таньгъчин газрт делгу биш. Тер учр деерас малмуд идшлүлх тѳриг бүрдăхд зовльгъта болна.

Хальмг таньгъчин теегиг усар теткхин тѳлă Кумо-Маныческ болн Подбергенинск каналмуд малтгдджана, каналн усар Сарпинск газр теткхин эркд хальмг таньгъчин ар үзг тал Райгородск канал малтгдджана, эн каналн усн Идлж голас авчхмн.

Хальмг таньгъчин колхозмуд болн совхозмуд усн угагъар түрдж бйахлă крайводхоз, крайводсельстрой хаврăгъс халăгъад юм келго бйах керг уга, артезианск болн шахтн худгуд, боодгуд, нуурмуд тосхлгъна кѳдлмшиг шумьгагъар кех кергтă.

Хаврин цагт халлсн цасн усиг бассейнст кедж авх керг бас нег чинр зүүдженă. Дор газрмудиг тагтар боодж, хаврин цасна усиг селанă эдл-ахус болгън торгълж авх чидл бйанă. ѳсв хадлж авх болн малин идгиг ургъмл пьреягъгър, люцерниг тәрлгъ кедж, терүг боодгин усар теткх кергтă. Тингхлă аштнь снн ногъан болн ѳснă ургъц ясрх зѳвтă.

Таньгъчин селанă эдл-ахун зәрм халхсиг чикър орнин олдж йилгългън, буудан эдл-аху ѳскхн болн малин хот-хол батлхин тѳлăд тәрәнă структур хууврлгън, наукин күцлте болн нурт йовгч дамшлтс производствд орцүлдж олзлгън—таньгъчин олзлгдд уга зѳбриг эдлггънд, колхозмудин болн совхозмудин экономик батлхд берк ик чинртă.

М. КОРОЛЕВ,

Ставропольск крайин селанă эдл-ахун управленă ах агроном.